

Book Review

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระวัฒน์ เจริญราษฎร์*

ชื่อเรื่อง

เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยการท่องเที่ยว

ผู้แต่ง

มิ่งสรรพ ขาวสะอาด, อัครพงศ์ อันทอง, พรทิพย์ เขียวธีรวิทย์, กุลดา เพ็ชรวรรณ,
นกุล เครือฟู

หนังสือเรื่องเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยการท่องเที่ยว (Tourism Economics) จัดทำขึ้นภายใต้ทุนส่งเสริมกลุ่มวิจัย (เมธีวิจัยอาวุโส สกว.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ในปี พ.ศ. 2556 โดยหนังสือเล่มนี้ได้อธิบายว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวจะเป็นเส้นทางลัดไปสู่การพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศไทย รัฐบาลไทยจึงมุ่งหวังให้การท่องเที่ยวเป็นภาคธุรกิจที่จะนำผลประโยชน์ทั้งหลายมาสู่ระบบเศรษฐกิจของประเทศด้วยการลงทุนที่ไม่สูงนักแต่ได้รับผลตอบแทนสูง โดยคาดหวังว่าการ

* ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาการเป็นผู้ประกอบการและนวัตกรรมเพื่อ SMEs ในภูมิภาคอาเซียน และผู้ช่วยศาสตราจารย์ - คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยขอนแก่น วิทยาเขตหนองคาย จังหวัดหนองคาย 43000 - Email: tc888@uowmail.edu.au

ท่องเที่ยวจะดึงดูดเงินตราต่างประเทศ ทำให้คนในท้องถิ่นมีงานทำและมีรายได้ ด้วยเหตุนี้ประเทศไทยจึงอาศัยการท่องเที่ยวมาเป็นกลยุทธ์ในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ จนทำให้ประสบความสำเร็จทางการตลาดอย่างงดงาม และทำให้ประเทศไทยเป็นที่รู้จักในฐานะ สยามเมืองยิ้ม (The Land of Smiles) รวมทั้งได้กลายมาเป็นสถานพักผ่อนหย่อนใจที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของโลกในปัจจุบัน

หนังสือเล่มนี้ได้อธิบายให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างวิชาเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยการท่องเที่ยว และวิชาที่เกี่ยวกับการให้บริการการท่องเที่ยวและการพัฒนาสินค้าท่องเที่ยวกล่าวคือ วิชาเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยการท่องเที่ยวเป็นวิชาที่ว่าด้วยการจัดสรรทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพ มีเสถียรภาพ มีความเป็นธรรมต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย (Stakeholder) และให้มีความยั่งยืน (Sustainability) นั่นคือทรัพยากรการท่องเที่ยวต้องสามารถเป็นมรดกตกถึงลูกหลานในอนาคตโดยไม่เสื่อมโทรม ในขณะที่วิชาที่เกี่ยวกับการให้บริการการท่องเที่ยวและการพัฒนาสินค้าท่องเที่ยวมีจุดมุ่งหมายที่จะให้มีมาตรฐานการบริหารจัดการและบริการที่ดี แม้จะมีการให้ความรู้ด้านการวางแผนด้านการท่องเที่ยวแต่ก็เป็นเพียงแผนเพื่อการพัฒนาตลาดท่องเที่ยว และการวางแผนทางกายภาพเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวมากกว่าการวางแผนกลยุทธ์ระดับมหภาคที่ต้องคำนึงถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม

หนังสือเล่มนี้ประกอบไปด้วย 7 บท ได้แก่ 1) บทนำ, 2) สินค้าและอุตสาหกรรมท่องเที่ยว, 3) อุปสงค์การท่องเที่ยว, 4) บรรษัทข้ามชาติ, 5) การบริหารธุรกิจท่องเที่ยว: กรณีศึกษาสายการบินและโรงแรม, 6) บทบาทของรัฐในการจัดการการท่องเที่ยว, และ 7) เสถียรภาพและการกระจายรายได้ของภาคเศรษฐกิจท่องเที่ยวของไทย

บทที่ 1: บทนำ บทนี้เริ่มต้นด้วยคำถามที่ว่าเหตุใดจึงต้องมีเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยการท่องเที่ยวซึ่งเหตุผลคือความจำเป็นที่ต้องมีความเข้าใจถึงความสำคัญของเศรษฐศาสตร์ด้านการท่องเที่ยว ในมิติต่างๆ อาทิเช่น

ภาคการท่องเที่ยวเป็นภาคเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศในแง่ของรายได้ การจ้างงาน ภาษีอากรที่รัฐเก็บได้และขนาดการลงทุน รวมทั้งสัดส่วนของรายได้จากการท่องเที่ยวที่สูงเมื่อเทียบกับผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศเบื้องต้น (GDP)

การท่องเที่ยวเป็นสินค้าและบริการที่อาศัยทรัพยากรธรรมชาติ ทุนสังคม และทุนวัฒนธรรมที่เป็นสมบัติร่วมกันของคนในชาติ การท่องเที่ยวเป็นสินค้าที่กีดกันการใช้ของผู้อื่นยาก ซึ่งในทางเศรษฐศาสตร์จะเรียกว่า สินค้าสาธารณะ (Public Goods) กล่าวคือการใช้ประโยชน์สมบัติส่วนรวมเหล่านี้โดยไม่มีการกำกับหรือการจัดการการใช้ประโยชน์ที่ดีจนก่อให้เกิดความทรุดโทรม ร่อยหรอ และเกิดปัญหาที่เรียกว่าผลกระทบภายนอก (Externality)

การท่องเที่ยวอาจจะอาศัยคุณสมบัติพิเศษบางอย่างที่ทำให้เกิดค่าเช่าทางเศรษฐกิจแก่ผู้ประกอบการ (Entrepreneur) ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ผูกติดกับแหล่งท่องเที่ยว เช่น การที่พื้นที่มีแหล่งท่องเที่ยวเป็นมรดกโลกทำให้ผู้ประกอบการในพื้นที่เดียวกันสามารถได้กำไรเกินปกติ (Excess Profit) ซึ่งรัฐสามารถเรียกเก็บส่วนเกินบางส่วนนี้คืนมาให้กับประชาชนผู้เป็นเจ้าของจนอาจจะทำให้การกระจายรายได้ของประเทศดีขึ้น

การลงทุนในโครงการท่องเที่ยวที่ดีหรือโครงการการพัฒนาเศรษฐกิจอื่นๆ อาจมีผลกระทบต่อการท่องเที่ยว จึงจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์ต้นทุนผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ (Cost-benefit Analysis) ซึ่งต้องรวมต้นทุนเสียโอกาสของสังคม (Social Opportunity Cost) ของการลงทุน และผลกระทบที่เชื่อมโยงกับภาคเศรษฐกิจอื่นๆ ที่เชื่อมโยงกับภาคท่องเที่ยว

บทที่ 2: สินค้าและอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

บทนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญ ดังต่อไปนี้

- เพื่อให้เข้าใจคุณลักษณะของสินค้าท่องเที่ยว จุดหมายปลายทาง ด้านการท่องเที่ยว และอุตสาหกรรมท่องเที่ยว
- เพื่ออธิบายวงจรชีวิตของสินค้าท่องเที่ยว และเส้นทางพัฒนาของสินค้าท่องเที่ยว
- เพื่ออธิบายความเชื่อมโยงของห่วงโซ่อุปทานด้านการท่องเที่ยว (Tourism Supply Chain)
- เพื่ออธิบายถึงขนาด และบทบาทต่อการสร้างรายได้ของภาคย่อยในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

บทที่ 3: อุปสงค์การท่องเที่ยว

ในบทนี้ได้นำเสนอความรู้เกี่ยวกับอุปสงค์ของการท่องเที่ยว (Tourism Demand) ตั้งแต่ความหมายประเภท และการวัดอุปสงค์ของการท่องเที่ยว ก่อนที่จะนำเสนอการประยุกต์ใช้ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์จุลภาค (Microeconomics) ในการพัฒนาแบบจำลองอุปสงค์การท่องเที่ยวภายใต้แนวคิดที่สำคัญ 3 แนวคิด ได้แก่

1. แนวคิดการเลือกระหว่างเวลาในการพักผ่อนกับการบริโภค (Leisure Consumption) ที่ใช้ในการพัฒนาแบบจำลองอุปสงค์ของการใช้เวลาเพื่อการพักผ่อน
2. แนวคิดการจัดสรรเวลา ณ แหล่งท่องเที่ยวซึ่งสามารถใช้อธิบายอุปสงค์ของเวลาที่ใช้ในการท่องเที่ยว
3. แนวคิดการเลือกแหล่งท่องเที่ยวที่พัฒนามบนพื้นฐานทฤษฎีการบริโภค (Consumption Theory) ซึ่งแนวคิดนี้สามารถใช้อธิบายอุปสงค์ของเวลาที่ใช้ในแต่ละแหล่งท่องเที่ยว

นอกจากนี้ในบทนี้ยังได้กล่าวถึง 3 แบบจำลองอุปสงค์ของการท่องเที่ยวที่นักวิจัยนิยมใช้ได้แก่ 1) แบบจำลองการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว, 2) แบบจำลองการเลือกแหล่งท่องเที่ยว และ, 3) แบบจำลองอุปสงค์ของการท่องเที่ยวรวม ก่อนที่ในท้ายบทจะสรุปภาพรวมของการศึกษาอุปสงค์ของการท่องเที่ยวที่ผ่านมาในอดีต

บทที่ 4: บรรษัทข้ามชาติ

บทนี้ได้อธิบายสถานการณ์การขยายตัวของเศรษฐกิจในทุกภูมิภาคของโลกที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว อันเนื่องมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) และการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ อาทิ ประชาคมเศรษฐกิจยุโรป (European Economic Community: EEC) ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community: AEC) ซึ่งการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจเหล่านี้ก่อให้เกิดการเปิดเสรีในภาคการค้า การลงทุน ภาคการบริการ อีกทั้งยังเปิดเสรีให้มีการไหลเวียนของเงินทุน และการเคลื่อนย้ายแรงงานอย่างเสรีทั้งนี้การเปิดเสรีทางการค้า การบริการ และการลงทุน ทำให้ขอบเขตการค้าและการลงทุนขยายตัวสูงขึ้น เป็นการเปิดโอกาสให้มีการลงทุนในรูปของบรรษัทข้ามชาติ (Multinational Corporation) มากขึ้น กล่าวคือร้อยละ 20 ของสินค้าอุตสาหกรรมที่ผลิตทั่วโลกไม่ได้ผลิตโดยบริษัทที่อยู่ในประเทศของตัวเอง และร้อยละ 85 ของเงินลงทุนของบริษัทข้ามชาติไม่ใช้การลงทุนใหม่ ในขณะที่กิจกรรมการเข้าซื้อเพื่อรวบรวมกิจการจากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่าบรรษัทข้ามชาติมีบทบาทเป็นอย่างมากในโลกการค้าเสรี นอกจากนี้ บรรษัทต่างชาติได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการท่องเที่ยวผ่านทางอุตสาหกรรมโรงแรม กล่าวคืออุตสาหกรรมโรงแรมเป็นภาคอุตสาหกรรมหนึ่งที่มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศเนื่องจากสามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศเป็นจำนวนมากและมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตลอด ในด้านการจ้างงาน อุตสาหกรรมโรงแรมยังเป็นอุตสาหกรรมที่เน้นหนักด้านแรงงาน (Labor Intensive) จึงกล่าวได้ว่าอุตสาหกรรมโรงแรมก่อให้เกิดการจ้างงานเพิ่มขึ้นรวมทั้งก่อให้เกิดการกระจายรายได้ไปยังภาคธุรกิจที่เกี่ยวข้องเนื่องอีกหลายสาขา

บทที่ 5: การบริหารธุรกิจท่องเที่ยว:กรณีศึกษาสายการบินและโรงแรม

ในบทนี้ได้อธิบายว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวประกอบไปด้วยธุรกิจที่เกี่ยวข้องมากมาย อาทิเช่น ธุรกิจการขนส่ง ธุรกิจที่พักธุรกิจร้านอาหาร ธุรกิจนำเที่ยว ธุรกิจการขายสินค้าที่ระลึก และอื่นๆ โดยปกติแล้วผู้ประกอบการในธุรกิจท่องเที่ยวมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญในการดำเนินธุรกิจคือการแสวงหากำไรสูงสุด การที่ผู้ประกอบการจะได้กำไรมากน้อยเพียงใดนั้นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อกำไรของธุรกิจคือ การบริหารรายได้หรือผลตอบแทน ทั้งนี้การบริหารรายได้เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ และยังเป็นวิธีการในการจัดการประสิทธิภาพของธุรกิจเพื่อให้ได้รายได้และกำไรสูงสุด อย่างไรก็ตามในบทนี้จะอธิบายเฉพาะการบริหารรายได้หรือผลตอบแทนของธุรกิจการบินและธุรกิจโรงแรมเท่านั้น โดยมีประเด็นสำคัญที่จะอธิบายในบทนี้ คือ 1) การบริหารรายได้ของธุรกิจการบิน 2) การบริหารรายได้ของธุรกิจโรงแรม

บทที่ 6: บทบาทของรัฐในการจัดการการท่องเที่ยว

บทนี้ได้เปิดประเด็นที่สำคัญที่ว่าบทบาทของรัฐในด้านการจัดการท่องเที่ยวไม่ได้มีเพียงแค่การโฆษณาประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว และประชาสัมพันธ์ประเทศไทยให้เป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยวต่างชาติ แต่แท้จริงแล้วบทบาทของรัฐในการจัดการท่องเที่ยวมีขอบเขตกว้างขวางครอบคลุมหลายหน่วยงานในภาครัฐ คือ ภาคราชการ ซึ่งประกอบไปด้วยรัฐบาล ส่วนราชการในภูมิภาคองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบลรวมถึงถึงรัฐวิสาหกิจ องค์กรมหาชน บริษัทต่างๆ และกิจการที่ควบคุมและถือครองโดยรัฐบาลซึ่งอาจจะใช้รูปแบบการบริหารโครงสร้างบริษัท และการจัดการในรูปแบบการถือหุ้นส่วนเช่นเดียวกับภาคเอกชนก็ได้ ในบทนี้ได้ระบุบทบาทของรัฐในด้านการจัดการท่องเที่ยวที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่

1. การยกระดับมาตรฐานการครองชีพและผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศต่อหัว และพยายามรักษาระดับการจ้างงาน
2. การดำรงรักษาความถูกต้องและความเท่าเทียมทางสังคม การป้องกันและแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม การรักษาความปลอดภัยและความมั่นคงของสังคม การจัดทำและดำเนินการตามแผนสวัสดิการ ซึ่งประกอบไปด้วยมาตรการป้องกันและและแผ่ระวางที่มีประสิทธิภาพ การบริการด้านสุขภาพ ระบบกฎหมาย และการบูรรวมทั้งการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ที่วางไว้
3. การผลิตหรือการจัดหาสินค้าและบริการต่างๆ โดยรัฐวิสาหกิจหรือโดยรัฐ สำหรับกิจกรรมที่มีลักษณะพิเศษ เช่นมีต้นทุนลดลงเรื่อยๆ (Decreasing cost) เมื่อการผลิตเพิ่มขึ้น ซึ่งลักษณะเช่นนี้จะเอื้ออำนวยให้เกิดการผูกขาด (monopoly) เช่น ในการให้บริการสาธารณูปโภค เช่น รถไฟ ไฟฟ้า ประปา เป็นต้น

บทที่ 7: เสถียรภาพและการกระจายรายได้ของภาคเศรษฐกิจท่องเที่ยวของไทย

ในบทสุดท้ายนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงการรักษาเสถียรภาพของรายได้และการสร้างความเป็นธรรมในการกระจายรายได้ในระดับมหภาคว่าเป็นวัตถุประสงค์และเป้าหมายสำคัญสำหรับนโยบายสาธารณะของการท่องเที่ยวที่ได้สำคัญน้อยไปกว่าเป้าหมายการสร้างรายได้ แม้ว่าอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจะก่อให้เกิดรายได้สูงแต่ก็เป็นอุตสาหกรรมที่มีปัญหาเสถียรภาพด้วยเหตุผลสำคัญ 2 ประการ คือ 1) การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับความปลอดภัยมาก หากมีเหตุการณ์ไม่สงบในพื้นที่ท่องเที่ยว เช่น การชุมนุมทางการเมือง อาชญากรรม การเกิดโรคระบาดหรือวิกฤตภัยธรรมชาตินักท่องเที่ยวจะยกเลิกการเดินทางทันที และ 2) การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่มีความยืดหยุ่นต่อรายได้สูง กล่าวคือค่าใช้จ่ายจะเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมากและเป็นไปในทิศทางเดียวกับการเปลี่ยนแปลงของรายได้ ดังนั้นเมื่อเศรษฐกิจถดถอยลง การท่องเที่ยวก็จะซบเซาลงด้วย ในทางตรงกันข้าม ถ้าเศรษฐกิจเฟื่องฟู การท่องเที่ยวก็จะเฟื่องฟูไปด้วยเช่นกัน ดังนั้นอาจจะกล่าวได้ว่าอุตสาหกรรมท่องเที่ยวต้องเผชิญกับความผันผวนของวัฏจักรเศรษฐกิจ (Economic Cycle) และความไม่แน่นอน (Uncertainty) ที่อาจจะ

ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้ในบทนี้ได้อธิบายนำกรณีศึกษา อุตสาหกรรมท่องเที่ยวมาวิเคราะห์ให้เห็นในประเด็นสำคัญต่างๆ ดังนี้

- อัตราการเติบโตของรายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติและรายได้จากการส่งออก
- ผลกระทบเกี่ยวกับความไร้เสถียรภาพของการท่องเที่ยว
- เสถียรภาพของรายได้จากการท่องเที่ยว
- ความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว
- ความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวระหว่างจังหวัด

โดยสรุป หนังสือเล่มนี้เป็นแม่แบบที่ดีสำหรับนักวิชาการและนักเรียนนักศึกษาทั่วไปที่จะทำความเข้าใจทางด้านเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยการท่องเที่ยว เนื่องจากหนังสือได้นำเสนอวิธีการวิเคราะห์การท่องเที่ยวในเชิงเศรษฐศาสตร์ที่มีผลกระทบต่อทั้งเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม และอธิบายให้สามารถเข้าใจแง่มุมต่างๆ ของเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยการท่องเที่ยวและเข้าใจความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของการท่องเที่ยวที่มีต่อเศรษฐกิจไทย โดยการนำกรณีศึกษาต่างๆ จากงานวิจัยของคณะผู้เขียนมาประกอบการอธิบายเพื่อให้ได้เห็นภาพการท่องเที่ยวในมิติทางเศรษฐศาสตร์ได้อย่างเข้าใจ